

AUGUST KITZBERGI NIMELINE GÜMNAASIUM

CÄROLIIN SARV

11. KLASS

ASTA JAAKSOO – PÕLINE MULK

JUHENDAJA ÕPETAJA MAIRE KAHU

SISSEJUHATUS

Antud uurimistöö käsitleb Karksi valla aukodaniku, põlise mulgi ja kodu-uurija Asta Jaaksoo elulugu, tema õpetajatööd ning rolli Mulgimaa kirjaniku August Kitzbergi muuseumi perenaisena. Uurimistöö teema valik põhineb isiklikul huvil uurida põhjalikult oma juuri, sest proua Asta on töö kirjutaja vanatädi, kelle 85. sünnipäeva tähistasime käesoleva aasta 28. aprillil.

Töö eesmärk oli jäädvustada Karksi valla ühe värvika ja aktiivse persooni, Asta Jaaksoo elulugu, õpetajatöö mured ja rõõmud ning tema panus kodukoha kultuurilukku.

Töö põhineb nii kirjalikel kui ka suulistel allikatel. Eesmärgi täitmiseks intervjuueerisin Astat, tema õde Hellenit ja proua nooremat tütar Estat.

Töö kirjutajana kuulasin huviga vanatädi ja tema õe mõtisklusi lapsepõlvkodust Lilli metsade keskel, õpinguaastatest, tööst hariduspõllul ning aukartust väärivast elutööst August Kitzbergi materjalide kogumisel ja hoidmisel.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk ja selle kolm alapeatükki annavad ülevaate Asta Jaaksoo lapsepõlvest, kooliaastatest ja tema tööst hariduspõllul.

Teises peatükis on vaatluse all proua Asta tegevus muuseumi perenaise, mulgi keele ja kultuuri elushoidja ning teadmiste jagajana noorematele põlvkondadele.

Uurimistööd ilmestavad fotod ja tänukirjad pärinevad Asta Jaaksoo erakogust. Vanema perioodi fotode autoreid vanatädi ei tea, uuemate autor on Margus Mõisavald. Töös on püütud kirjasõnas edastada vanatädi suuliste ja tema õde Helleni salvestuste alusel kirja pandud meenutused võimalikult täpses sõnastuses. Proua Asta tütre Esta lühiküsitluse vastused

interneti vahendusel on lisatud tööle originaalis. Töö lugemise lihtsustamiseks on nimetatud materjalid ja kirjalikest allikatest pärit tsitaadid ja refereeringud kaldkirjas.

Täna uurimistöö juhendajat Maire Kahu abi eest töö koostamisel. Tänuõnad vanatädi Astale, vanaema Hellenile ja vanatäditütar Estale huvitavate meenutuste ja tööd ilmetavate materjalide eest.

1. ASTA JAAKSOO

1.1. LAPSEPÕLV

Asta Jaaksoo sünnijärgne nimi oli Graf, kuid kuna saksapärase perekonnanimi tuli 1939. aasta valitsuse korraldusega ära muuta, sai uueks nimeks Ruuge. 28. aprillil 1930. aastal nägi Kogra talus Lilli külas tänases Karksi vallas ilmavalgust heledapäine, rõõmsameelne tüdrukutirts, kellele pandi nimeks Asta (joonis 1). Vanatädi Asta nimetab ennast naljatamisi raudkõvaks naiseks, mis minu arvates vastab tõele.

Olen sündinud Sõnni tähtkujus ja hobuseaastal – seega raudkõva naisterahvas (Jaaksoo 13.09.2014).

Joonis 1. Üheaastane Asta. Foto Asta Jaaksoo erakogust

Asta jutustab, et isa Eduard oli linnapoiss Valgast, kes kohanes kiiresti maaeluga. Raske maatöö kõrvalt mängis isa Asta meenutuste kohaselt kõiki keelpille, rääkis vene, läti, saksa keelt ja oli õppinud isegi esperanto keelt; mängis Lilli orkestris. Asta toonitab, et sel ajal tunti pillimängust rõõmu ja raha selle eest ei küsitud kunagi. Proua Asta jutulõng veereb kiiresti Kogra talu juurte juurde. Kuulan huviga Asta juttu, millest selgub, et nimetatud talukoht on tuntud rahvalauliku ja metsatöölise Kadri Sarve kaudu, kelle poeg oli loodusetundja ja teadis

ussisõnu. Kui poiss karjas käis, siis pani ussid karja hoidma. Poodi minnes võttis usse kaasa ja pani poe juures ootama niikaua, kuni ise kaupa ostis. Selline jutt tekitas huvi ja asusin tagamaid põhjalikumalt uurima. Asta soovitusel sirvisin Margus Kõiva poolt üles kirjutatud Kadri Sarve lauldud Karksi vanu rahvalaule. Loetust selgus, et Kadri isa olnud suur nõelusside taltsutaja ja nendega sõbrustaja, suutnud ussid enese järel käima meelitada. Kui vana kõrtsi läinud, siis roomanud ussid ta kannul; jäänud kõrtsi nurga taha ootama, kuni peremees käraka ära viskas, et siis rahulikult seltsis kodu poole minna või siis pidanud ussid valvet, kui mees suvel põõsa all puhkas. (Tampere 1941: 29). Minu rahustuseks räägib Asta, et see oli enne kohaostu, kusagil aastal 1900. Teeme koos järelduse, et pisut rohkem kui 100 aastat tagasi elasid Kogral Sarve-nimelised ja nüüd 2015. aastal on jälle Sarved. Minu isa on üks Sarvede järeltulija, samuti mina. Asta jutust selgub, et minu vanaema ja Asta vanaisa ostis koha Polli mõisnikult. See oli olnud vana rehetare, mõeldud eluasemeks neljale metsatöölise perele. Talukoht oli 19 hektari suurune, seda ümbritses põlismets. Vanaisal, kes Kogra ostis, oli perenimeks Kull, mõnikord kirjutati ka Kuill. Asta meenutab, et 1938. aasta viljapeksu ajal läks rehetare põlema. Praegune eluase on ajakohastatud uusehitis samale kohale (joonis 2).

Joonis 2. Asta lapsepõlvkodu Lillis Kogra talus. Foto Asta erakogust, autor Margus Mõisavald

Kodumaja põlemine hirmutas mind, väikest last, siiani tunnen hirmu tuleõnnetuste pärast ka võõrastes peredes. (Jaaksoo, A. 13.09. 2014)

Asta meenutab, et tee Kograle on palju muret tekitanud ja talle oli kodune tunne, kui vaatas filmi „Ukuaru“. Enne Teist maailmasõda sõideti vankritega mööda kuivemaid kohti. Sõja ajal lõhkusid sõjamasinad tee ja see muutus mudajõeks. Sõjaväeosad liikusid Lätimaa poole ja Annemäelt edasi Kõõna poole, olid Ruhja jõe silla puruks lasknud. Asta mäletab, kuidas tema isa Eduard Ruuge vaeva nägi, et tee korda teha ja elekter Kograle tuua. See oli nn „nõukaajal“.

Joonis 3. Perekond Graf (1939. aastast Ruuge). Foto erakogust

Edasi jutustab Asta, et vanemate Eduard ja Marie Ruuge pere (joonis 3) täienes kolm aastat pärast tema sündi veel teise tütrega, kelle nimeks Hellen (sündinud 8. märtsil 1933), kes on minu vanaema ja elab lapsepõlvkodus Lillis (joonis 4).

Joonis 4. Asta ja Hellen enne kooliiga. Foto erakogust

Asta ja Helleni lapsepõlvkodus elas ka vanaema Anu. Pere täieõiguslikud liikmed olid koer Eku ja kass Miisu. Vanatädi esimesed mälestused on seotud karjaskäimise, kodumängimise, surnuaial ning laatadel käimistega, maalapsed võeti sageli surnute mälestamispühadele kaasa. Nähtu ja kogetu kajastus laste hilisemates mängudes. Nii jutustab Astagi, et peamiseks mängupaigaks oli neile õega kuuritagune kruusaaук, harva lubati naabrilapsi nendega kodu mängima.

Puukuuri taga oli kruusaaук. Kruusaauku lubati meil mänguplatsid teha. Kruusaaugu surnuaeda matsime surnult leitud mardikad, hiired, mutid ja linnupojad, sealjuures lugesime ja laulsime neile; kääpale panime risti ja lilled. Tööd kruusaaugu „surnuaia“ korrashoidmiseks oli palju: teerajad puhastada ja väikeste kivikestega äärestada, kalmudele põllulilli korjata (Jaaksoo, A. 13.09. 2014).

Suur oli õdede tahtmine minna mängima naabrilaste juurde. Asta meenutab, et naabritel oli palju lapsi, aga nemad ainult kahekesi.

Kodus öeldi, et naabril ise hulga lapsi, mis teie sinna veel kipute. Mõnikord käisime salaja, kõhuli roomasime läbi kopli, tegime mänguplatsi kahe talu piirile. Ilusad mängu talukohad rajasime lepikusse, kus olid hooned, aiad ja loomad. Kõik loomad olid puust lõigatud, nimed kaela riputatud. Küll kadus aeg kiiresti, kui juba hõigati kodust, et karja või tööle vaja minna. (Jaaksoo, A. 13.09. 2014).

Asta mälestustest „Me käime müüda mälestuste tiiksit“ lugesin, et Astal on tänaseni meeles naabrilaste pidutoit – pliidiraua küpsetatud kartulilõigud, mida nad ka olid proovinud ise küpsetada, kuid neil ei tulnud need kunagi nii head. Vastutasuks maitsvate kartulilõikude eest andsid õed naabrilastele kooke (Aastad ja inimesed II 2012: 5).

Edasi veereb meie jutulõng vanatädi ja minu vanaema kodustele töödele. Talvel oli neil koolitöö, suvel karjaskäimine. Enne kooli olid nad hanekarjas, kooli ajal juba lehma- ja lambakarjas. Veel tänagi meenutab eakas vanadaam, et suvised karjapäevad tundusid väga pikad ning igatsus kooli minna oli tal suur. Tädi Asta jutustab, et kui ta vanemaks sai ja keskkoolis hakkas käima, siis võttis karja kaasa lugemist ja sageli tegi käsitööd. Suve jooksul kodus ta kogu perele kampsunid, sokid, kindad ja muu vajaliku. Katkised sokid said kõik parandatud. Näputöö tegemine oli mõnus ajaviide, samuti armastas Asta lugeda. Vanatädil on meeles, et karjas oli kolm lehma, mullikas, kuus-seitse lammast ja hea abiline koer Eku. Karjamaad oli vähe, suurem osa ajast tuli karjatada riigimetsas, kuhu osteti loomade karjatamiseks pilet.

Karjaskäimisest on ilusaid mälestusi. Metsas käisid ka teised metsaäärsete talude karjad. Karjased leppisid kokku, kuhu karjad aeti. Karjahoidjad ajasid omavahel küla juttu, laulsid ja meenutasid loetud jutte raamatutest ja mängiti kivimänge. Viis väikest mängukivi oli alati karjasel taskupõhjas. (Jaaksoo, A. 13.09. 2014).

Asta seletab, kui kari oli lõunal, siis karjane pidi aiamaal kitkuma umbrohtu, mida notsudele ette anda. Koduste tööde tegemisest on vanatädil meeles nii mõndagi.

On meeles, kuidas õde seapõrsastele võimlemist õpetas: hoidis tagajalgadest üleval ja lasi esijalgadel käia, küll põrsad röökisid. Ema kuulis sigade kisa ja päästis nad meie käest. Ükskord jäeti meid koduhoidjateks, tahtsime siis head teha. Pesime hanepojad seebiga puhtaks. Küll pärast oli ema mures, et väikesed hanetibud surevad, õnneks jäid kõik ellu. (Jaaksoo, A. 13.09. 2014).

1.2. KOOLIAASTAD

Proua Asta koolitee algas kaheksa-aastaselt Polli-Peraküla kuueklassilises algkoolis. Vanatädi jutust selgub, et oli kartlik laps, kes tundis lausa hirmu suure ja kärarikka koolipere ees. Õppimises oli Asta oma sõnade kohaselt tark ja „lugemishaige“, käitumiselt eeskujulik.

Kui lõpetasin 6. klassi, siis oli kooli raamatukogu mõnesajaraamatuline lektüür läbi loetud (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Vanatädi Asta kõneles lapsepõlves Mulgi murdes. Koolis nõuti kirjakeele kõnelemist, mida ta samuti oskas, kuid rääkimisel lipsas sisse ka murdelisi sõnu, sellepärast pidi ta ümber õppima.

Mina sündisin mulgi ja kirjakeelsesse perre. Minu emapoolsed sugulased olid puhta mulgid. Isa oli pärit Valga linnast ja rääkis kirjakeelt. Peale vanemate abiellumist rääkisid ema (mamma) ja isa (papa) kirjakeelt, aga vanaema (nänn) jäi surmani mulgiks. Mamma ja papa käisid põllul tööl. Oli vaja künda, heina teha ja saaki koristada, Mina olin kodus vanaema hoida ja kasvatada. Nii algas mulgikeele kuulmine ja kõnelemine sünnist saadik aastal 1930. Algkoolis oli Mulgi murde kõnelemine keelatud. Tihti lihtsalt vaikisin, sest ei teadnud, kuidas vastata. Kirjakeeles kõnelemine oli võõras. Midagi muidugi teadsin, aga kõne ei olnud latus. Nüüd kui on lubatud ja soovitatud murde kasutamine, proovime sõnu öelda, lauseid moodustada ja õppida (Jaaksoo, A. 4.20.03.2015).

Intervjuust Asta õe Helleni ja ühtlasi minu vanaemaga selgub, et tema päris murdekeelt õega ei räägi, kuid nn poole vinnaga ikkagi. Ka temal on meeles, et kodus vanemate ja vanaemaga räägiti Mulgi murdes. Edasi kuulen vanaemalt, et tema kui noorem pidi olema kooliteel julgem, vapram ja lausa vanemale õele turvamehe rollis.

Olin oma õele kooliseltsiline, sest umbes kaks kilomeetrit oli metsateed ja lisaks veel kolm-neli kilomeetrit üle põllu, mitmest talust mööda, seega koolitee kujunes kuuekilomeetriliseks, mida käisime peamiselt jalgsi. Õde Asta ei julgenud üksi kooli minna. Tema käis siis Peraküla algkoolis ja mina olin tema saatja. Asta oli vanem ja lükkas mind, noorem õde, ees nii minnes kui ka tulles. Väikesest pärast oleme koos olnud, sest meie peres oleme ainult kaks õde. Kui talviti koolist koju tulime, sumasime metsas lumehangedes ja päästsime väikeseid kuusekesi lumekoorma alt. Nii võttis koolitee päris mitu tundi (Sarv 17.02.2015).

Pärast kuueklassilise algkooli lõpetamist viis Asta haridustee Karksi-Nuia seitsmeklassilisse kooli, kus lõpetas 7. klassi. Selline haridus Astat ei rahuldanud ja nii jätkas ta õpinguid Abja keskkoolis, mille lõpetas 1948. aastal (joonis 5). Vanatädiga fotosid sirvides lausub ta nagu muuseas, et keskkooli lõpupilt on esimene fotograafi tehtud foto temast.

Joonis 5. Asta Abja Keskkooli lõpetamisel. Foto erakogust

Seal oli internaat, kus lapsed kaugemalt said öömaja ja süüa. Muidugi tuli maksta raha ja viia kooli aiasaadusi toidu valmistamiseks. Lillist Penujasse oli 13 km ja Penujast Apja 7 km. 20 km üks pikkus oli peamiselt jala käia, toidukott seljas. Kord kuus viidi ka hobusega. Elamiseks üüriti ruum mõnes elumajas. Olin koos Lauri talust Tõntsudega. Korteri saime alguses Viljandi maantee Mallode juurde, siis Kangru tee Seppade juurde. Lõpuks Rohu tänav 5 Kantside juurde (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Vanatädi räägib, et nii õppisid nad iseseisvalt eluaseme eest hoolitsema, süüa tegema, pesema ja vahetevahel õpiti ka, sest tema tunnistusel olid peamiselt neljad ja viied. Hinnete ümbervastamistest nagu tänapäeval kombeks, pajatab vanatädi järgmiselt.

Ükskord sain veerandi hinde füüsis kahe. Tahtsin parandada, aga õpetaja ei võtnud kuulda, ütles, et on õpetuseks. Kui inimene läheb nii hooletuks, et ei vaata, mis päevaplaan näitab, mida järgmiseks päevaks tuleb õppida, siis on kaks õige hinne (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Asta jutust teen järelduse, et kooliskäimine talle meeldis, kuid mureks oli koduigatsus. Raske oli nädal või kaks perest lahus olla.

1.3. TÖÖPÕLD

Pärast keskkooli lõpetamist sai Astast Vana-Kariste 7-kl. kooli õpetaja-pioneerijuht. Töö kõrvalt hakkas vanatädi õppima kaugõppes Haapsalu pedagoogilises koolis, mille lõpetamisel omistati talle algkooliõpetaja kutse. Seda aega peab vanatädi raskeks.

Oli raske aeg. Palju sõpru oli Venemaale küüditatud. Töötasu kolhoosides maksti normipäevadega, mille tasuks mõni kopikas. Koolitöö kõrvalt pidi noor õpetaja olema külavolinik, riigilaenu tellija, agitaator. Korraldused vajasisid täitmist (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Asta jutulõnga kuulates saan teada, et külavolinikuna tuli tal varahommikul koputada tööliste uste taga, et neid üles ajada, tuli ju põllule jõuda enne päikesetõusu. Volinik pidi aitama ka tallimehel koplist hobuseid püüda. Moes olid nn agitbrigaadid, kes käisid taludes esinemas, uudiseid lugemas, kirjandust tutvustamas ja rahvakalendri tähtpäevi pidamas. Asta juttu kuulates mõistan, et sellised ettevõtmised olid taludes oodatud ja isegi aastakümnete möödudes meenutati ja tänati. Siinkohal edastan Astale avaldatud tänuavalduse, mida ta peab oma elu kõige suuremaks ja ilusamaks tänuks, südamlikumaks kui kõik rinnamärgid ja tänukirjad kokku.

Kolmkümmend aastat hiljem kohtasin Abjas üht vanaperemeest, kes pisarsilmil tänas mind, Kariste tüdrukut, selle eest, et olin rasketel aegadel nendega. Sõna-sõnalt öeldut ei mäleta, kuid tänu mõte oli järgmine: Kulla Kariste tüdruk, hää, et tundsin su ää. Ole sa tänatud, et olid meiega sel raskel ajal. Mis meiega muidu oleks võinud juhtuda. Rääkisime ikka isekeskis, kas saame enne surma veel kokku, et tänusõnad öelda (Jaaksoo, A. 04.12.2014).

Sel raskel ajal pidid paljud noored astuma komsomoliridadesse. Asta jutust selgub, et komsomolist kõrvalhoidmise tõttu võis töökoha kaotada, selle vältimiseks sai ka vanatädist kommunistlik noor. 1. oktoobril 1950. aastal sai Astast ELKNÜ Abja rajoonikomitee koolinoorsoo ja pioneeritöö osakonna juhataja. Aasta hiljem oli hakatud nõudma, et kõik õpilased oleksid pioneerorganisatsiooni liikmed. Nii tuli Astalgi minna koolidesse selgitustööd tegema.

Minu tulekut nähes jooksid Penuja kooli lapsed metsa – nüüd tuleb Ruuge ja tahab pioneere. Tegin kõik, et sellelt töökohalt lahkuda. Saingi võimaluse, minust sai 1953. aastal Raja algkooli õpetaja, kus nelja klassi õpilased õppisid ühes ruumis ja neid tuli üksinda õpetada (joonis 6). Töötasin seal kuus aastat (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Joonis 6. Raja kooli õpilased, õpetajad Asta ja Aire Veermäe. Foto erakogust

Rajal töötamise aega jääb Asta tutvumine oma tulevase abikaasa Peeter Jaaksooga. Abielutõotused anti 13. mail 1954. Pere täienes 3. mail 1956, mil sündis tütar Astrid. Edasine tee viis pere 1959. aastal Karksi- Nuia lähedale Maiele.

Maie algkoolis jäi vabaks koolijuhataja koht ja kolisimegi 1959. aastal Maiele. Kõige rohkem on mees tihe koostöö kooli ning Kõrgemäe sovhoosi ja lastevanematega. Maie kooli õpilased olid tublid sportlased ja paistsid silma arvutamisega (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Maiel täienes vanatädi pere 27. novembril 1960. tütar Esta näol. Naljatamisi lausub Asta, et temagi pere (joonis 7) on nagu emal-isal oli – kaks tütrekest. Asta elabki koos Esta perega tänaseni Maiel.

Joonis 7. Tütar Esta, abikaasa Peeter, Asta ja tütar Astrid. Foto erakogust

Maie perioodist jutustades on Asta üsna nukker, sest nimetatud kooli lähedal asus vastvalminud Nuia keskkool. Tolleaegne vabariigi valitsus oli arvanud, et väikesed koolid Nuia lähedal pole majanduslikult otstarbekad ja tuleb sulgeda.

Maie algkool suleti 1. juulil 1964. aastal. Samadesse ruumidesse jäi alles töö lastega. Loodi Kõrgemäe sovhoosi lastepäevakodu. Kollektiivis oli 18 töötajat – staažikamad Lehte Särav, Reet Kajando, Aime Tammaru, Ille Mõts. Töötasin lasteaiajuhatajana 1984. aasta 1. septembrini. Pensioniaastat teenisin Nuia keskkoolis 1984. a., mis oli ilusam tööaasta laste ja tööandja poolest. Meelde on sööbinud südamluk pensionile saatmine (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Meie edasistest vestlustest saan teada, et vanatädi Asta on pensionieas töötanud asendusõpetajana Longi algkoolis, kasvataja-asendajana Nuia keskkoolis.

2. VAIMUPÄRANDUSE HOIDJA

Vanatädi Asta jutustab, et August Kitzbergi tubamuuseum valmis Maie perioodil kolleeg Leili Kiriku eestvedamisel. Asta on uhke, et esialgu oli abistajaid palju, lisaks lastepäevakodu kollektiivile Tartu kirjandusmuuseum, Tallinna teatri- ja muusikamuuseum, kohalikud majandid jt.

Enne muuseumi avamist tulin 1959. aastal Maiele, sealse algkooli õpetajaks-juhatajaks. Õpetaja Kiriku abiga organiseerisime metoodilise toa lastevanematele. Tuli hästi välja ja õpetajad käisid aeg-ajalt meie tegevust uudistamas. Alguses selgus, et koolimööblit oli mitmesugust ja ajahamba poolt puretud. Tahtsime uut sisustust, aga vanad esemed kogusime kokku, sest mine-tea, millal vaja läheb. Koos külastajatega tuletasime meelde möödunud vana head Kitzbergi-aega, lapsepõlve ja tema loomingut. Rääkisime palju, mis tuli ette mulgi murde kasutamisega kõnes. Muuseumi avasime koos kohalike elanikega aastal 1983. Riik ei ole Kitzbergi tubamuuseumile staatust andnud. Töötanud olen vabatahtlikult üle 30 aasta August Kitzbergi vaimupäranduse hoidjana (Jaaksoo, A 20.03. 2015).

1989. aasta 1. oktoobril alustas vanatädi tööd August Kitzbergi tubamuuseumi valvurina ning 1998. aasta mai lõpul anti vallavalitsuse otsusega tubamuuseum Asta eramuuseumiks (Joonis 8).

Joonis 8. Asta Kitzbergi tubamuuseumis Arnold Rüütliga. Foto autor Margus Mõisavald

Muuseumis ringi liikudes imestan, kuidas eakas ja haigete jalgadega vanatädi jõuab kõik nii hoolikalt korras hoida ja üritusi korraldada. Siinkohal tänab proua Asta pereliikmeid.

Eramuuseumi ei suudaks ma pidada pere abita. Minu head abilised ja toetajad on tütrede oma peredega. Tütar Astrid elab Tallinnas. Noorem tütar Esta rajas kodu Maiele ja elan koos tema perega. Esta kaksikut tütrede Keili ja Krisli olid juba enne kooli kaaslasteks muuseumiküllastajate vastuvõtmisel (joonis 9). Hiljem, kui õppisid kandlemängu, sisustasid muuseumitunde. Väimees Valeri on remontinud muuseumitube ja lapsed hooldanud majaiimbrust (Jaaksoo, A. 4.12.2014).

Tubamuuseumi loomise kohta pajatab vanatädi tütar Esta. *Tubamuuseumi loomisega on nii, et suur töö ja algus oli ikka ainult Asta tehtud (mina olin siis kodust ikka eemal, see ju nii kaua aega tagasi). Aga oleme aidanud projekte teha, et saaks remont tehtud ja uuenduskuuri läbi viidud jne – järelkontroll on pidev (lisa 1).*

Joonis 9. Asta kaksikute Keili ja Krisliga. Foto autor Margus Möisavald

Asta tütar Esta meenutab, kuidas ema korraldatud üritustesse on olnud kaasatud tema pere. *Kui Keili ja Krisli 3-4-aastased olid ja meil oli vaja kuskile külla minna, kui ütlesime, et lähme nüüd, hakkasid plikad ringi jooksuma. Küsisime, mis otsite, vastus oli ... kus meie rahvariided on! See tähendab, et me oleme seotud Asta korraldatud üritustesse, mina katsun kaudselt seotud olla – ettevalmistused ja järelkoristused (lisa 1).*

Vestlen vanatädi Astaga hubases muuseumitoas ja soovin teada, miks ta valis just kirjanik August Kitzbergi, kellele tubamuuseum pühendada. Proua Asta jutust selgub, et tema töökohad on tihedalt seotud nn Kitzbergi radadega – sellest ka vanatädi soovitusel peatüki pealkiri, mis tema arvates võtab lühidalt kokku kogu tema tegevuse kultuuripärandi talletamisel.

Minu esimene töökoht oli Vana-Karistes aastal 1949. Seal, Kaljapulga talus, on elanud Kitzbergi vanemad. Ülejärgmine töökoht oli Rajal, Laatre vallas, kus Puldre talu Alatares sündis August Kitzberg. Maiele tulin 1959. aastal. Seda kohta on August Kitzberg nimetanud oma koduks. Kui lähed võõraste kohta, siis uurid sealset kodulugu. Koolis sai juba selgeks Kitzbergi osa Eesti kultuuriloos (Jaaksoo, A 20.03. 2015).

Siinkohal on sobilik anda edasi 28. aprillil oma 85. sünnipäeva tähistanud vanatädi mõttelõng kirjanik Kitzbergi tähtsusest Eesti kultuuriloos. Nimelt tuletas juubilar õnnitlejatele meelde, et esimesel Eesti ajal oli Kitzberg riigimehe väärtusega. Kui kirjanikku viimsele teekonnale saadeti, olid tänavad rahvast täis, orkestrid mängisid, koolidele anti vaba päev (Sakala 2015: 10).

Kahjuks ei ole meie valitsuses inimesi, kes oleksid Kitzbergi lugusid lugenud ja teaksid, kui väärt kirjanik ta on (Jaaksoo, A 02. 05. 2015).

Proua Asta 85. sünnipäeva tähistati pere ja sugulaste-tuttavate ringis 26. aprillil (joonis 10).

Joonis 10. Asta, õde Hellen, õepoeg elukaaslase ja tütar Cäroliiniga. Foto autor Margus Mõisavald

28. aprilli pärastlõunal toimus vanatädi austamine kohalikus kultuurikeskuses, ürituse pealkirjaks „Hää äraolemine“ (Lisa 5). Õnnitlusi ja lilli oli kuhjaga. Loeti ette kultuuriministri tervitus, kohal oli ka naaberriigi Läti esindaja.

Vallavanem härra Tugi (joonis 11) märkis oma sõnavõtus, et Astaga meenub talle ikka õnnelik lapsepõlv, sest oli ju juubilar tema kunagise lasteaia juhataja ning esimene õpetaja.

Joonis 11. Juubilari õnnitleb Karksi vallavanem Taimo Tugi. Foto autor Margus Mõisavald

Vanatädi õnnitlemisel toonitas Viljandi muuseumi direktor Jaak Pihlak, et Asta entusiasmi ja tegutsemislusti kõrval on suuremaks väärtuseks tema rikkalikud teadmised mulgi kultuurist, rahvapärimusest jne. (Joonis 12).

Joonis 12. Õnnitleb Viljandi muuseumi direktor Jaak Pihlak. Foto autor Margus Mõisavald

Õnnitluskõnedest käis läbi ikka ja jälle minu arvates irooniliselt metafoorne väljend – proua Asta, *Kitzbergi pruut* (joonis 13). Vanatädi naerab südamest minu mõtte üle ja selgitab, et sellise tunnustava hüüdnime on talle andnud kohalik rahvas ja selles ei näe ta midagi pilkavat.

Joonis 13. Asta, August Kitzbergi pruut. Foto autor Margus Mõisavald

Oma elutöö on Asta Jaaksoo teinud August Kitzbergi elu ja loomingu uurimisel. 1989. aastal asutas ta kirjaniku tubamuuseumi, mille toetuseks lõi hiljem Kitzbergi Sõprade Seltsi, koondades muuseumi juurde tegusaid inimesi lähikonnast. Ta on osanud alal hoida kohaliku külavaimust ja vahendanud seltsi kaudu infot. Asta Jaaksool on jagunud ideid nii August Kitzbergi muuseumi töö arendamiseks kui ka kodu-uurimuslikuks tööks kogu vallas. Eriti hinnatud on tema töö koolinoortele kohaliku murde tutvustamisel, et säilitada põlvkondade järjepidevust (Karksi Sõna 2011).

Asta juttu kuulates teen järelduse, et ta on loodud töötama inimestega, olgu lapsed või täiskasvanud. See töö on teda rõõmustanud, ilmestamaks sekka pisaratega õppepäevad. Minu uudishimule, kas Astal on peale muuseumi hooldamise veel hobisid, saan teada, et vanatädile meeldib looduses liikumine, selle hoidmine ja kaitsmine. Vanaproua jutustab, et põlise mulgi ja kodu-uurijana meeldib tal jutustada ja koguda kohalikke rahvapärimusi, kombestikku, kirjanduse ning muistelugusid, juhatada ekskursioone Kitzbergi loominguga seotud radadel. Uhkusega räägib ta, et muuseumi külastajateks on nii noored kui ka vanemad inimesed, tullakse lähedalt ja kaugelt, tulevad väliseestlased ja isegi võõramaalased – on käidud Koreast ja Jaapanist (joonis 14).

Joonis 14. Asta jaapanlaste ja tütardega muuseumis. Foto autor Margus Mõisavald.

Asta Jaaksoo on pidanud südameasjaks mulgi kultuuri, keele ja traditsioonide elushoidmist ning jaganud oma teadmisi ja oskusi noorema põlvkonnaga (Aastad ja inimesed II 2012: 14).

Asta Mulgi murde rääkimisest oli juttu juba eespool – see oskus on talle antud emapiimaga ja mida ta tänapäeval armastab sageli rääkida. Murdekeelt oskavad mõlemad Asta tütred. Tütar Esta meenutab. *Mulgi murre on osa minu elust, tänu kõige rohkem vist Asta ja Helleni emale (Kogra-mammaks kutsusime), kes rääkis kogu aeg murdes ja selles eas kogetu jääb omaks (lisa 1).*

Huviga Asta pajatusi kuulates selgub, et lisaks tööle tubamuuseumi perenaise ja giidina osaleb vanatädi mitmete seltside tegemistes. Nimetan vaid mõned nendest: Aianduse- ja Mesinduse Selts, Kitzbergi Sõprade Selts, Karksi Haridusselts, Eesti Looduskaitse Selts jt. Asta Jaaksoo südamega tehtud tööd on hinnatud arvukate tänukirjade (lisa 2) ja aukirjadega. Aukirjade kohta ütleb ta, et neid pole võimalik reastada ajaliselt ja tähtsuselt. Iga aukirja suurus on erinev.

Aukiri on kirjalik ülestähendus mingi tegevuse ettevalmistamise ja läbiviimise kohta, aruanne toimunud tähtpäevast ja elatud aastatest. Alguses 1950. aastatel anti lihtsad

trükkised, kuhu oli lisatud saaja nimi. Kõige suurema väärtusega olid mulle Kõrgemäe sovhoosi poolt antud aukirjad. Sovhoosis töötas kunstnik ja aukiri oli ainult mulle mõeldud (lisa 4). Viimastel aastatel on aukirjad klaasitud, saanud teemalise kaunistuse ning ka raamitud. Neli kuni kuus aukirja on iga aasta kohta, täpset arvestust ei ole pidanud vajalikuks. Mis see aukiri siis on? Üks odav tähelepanuavaldus, kirjalik märkimine. Mida vähem aukirju antakse, seda parem (Jaaksoo, A. 12.04.2015).

Lisaks aukirjadele, tänukirjadele on vanatädile omistatud hulgaliselt kõrgeid tunnustusi: 1984. Haridustöö eesrindlane, 2004. Valgetähe IV klassi teenetemärk (joonis 15; lisa 3), 2007. Karksi valla teenetemärk, 2011. Karksi valla aukodaniku tiitel koos elutöö preemiaga (joonis 16), 2013. Mulgimaa uhkus.

Joonis 15. Asta Valgetähe IV klassi teenetemärk. Foto autor Margus Mõisavald

2006. aastal kanti vanatädi nimi kultuurivaramu auraamatusse (joonis 16) kui pool sajandit tegutsenud Kitzbergi vaimu ja mulgi keele hoidja ning pärimuskultuuri kandja (Karksi Sõna 2006).

Joonis 16. Kitzbergi vaimu ja mulgi keele hoidja. Foto autor Margus Mõisavald

Joonis 17. Karksi valla aukodanik. Foto autor Margus Mõisavald

27. jaanuari istungil 2011. a. otsustas volikogu anda valla aukodaniku nimetuse (joonis 17) ning sellega kaasneva teenetemärgi ja elutööpreemia mulgi keele ja kultuuri kandjale, August Kitzbergi elu ja loomingu tutvustajale Asta Jaaksoole (Karksi Sõna 2011).

Proua Asta on saanud käia President Lennart Meri ja proua Helle Meri vastuvõtul Kadrioru lossi õuel 29. juunil 1999. aastal; president Arnold Rüütli ja proua Ingrid Rüütli vastuvõtul Kadrioru lossis 23. veebruaril 2004; peaminister Ansipi vastuvõtul Stenbocki majas 26. novembril 2009. Tunnustamiste ja vastuvõttude kohta armastab vanatädi kasutada humoorikalt August Kitzbergi väljendit: „**KIK OM ÄÄ, MIS ARVA SAAP!**”

Vaatamata vanusele on vanaproua Asta energiat täis ja tahab elu aina huvitavamaks muuta. Vanatädi soovitas oma loo kokku võtta anekdoodina, mis kõlas umbes nii. *Naisel on kolm vanadust: nii suur, kui välja näeb; mida ise ütleb; mida kiri näitab.*

Uurimistöö lõpetan oma vanaema ja Asta õe Helleni mõttega. *Asta on meie suguvõsa uhkus, kes hoolib ja väärtustab mulgi kultuuri. On pühendunud ja leiab aega ning võimalusi, et kodukoha tegemised paistaksid kaugemale, et need tegemised jätkuksid ja kanduksid noortele edasi. Kadestamisväärt on Asta oskus märkamatu oma tegemistesse kaasata teda toetav perekond (Sarv, 17.02.2015).*

KOKKUVÕTE

Uurimistöö peamine eesmärk oli jäädvustada Karksi valla aukodaniku, põlise mulgi ja aktiivse kodu-uurija elulugu ja panus kodukoha kultuurilukku. Peaesmärgi kõrval oli töö kirjutajal isiklik huvi – nimelt uurida oma juuri, sest proua Asta on minu vanaema õde. Vastavalt püstitatud ülesannetele tutvusin teemakohase kirjasõnaga, mida leidsin Karksi Sõnast, Sakalast ja Karksi kultuuri- ja hariduselu kogumikust. Avalikule trükisõnale lisaks tegin suulise intervjuu proua Astaga ning helisalvestise tema õe, minu vanaema Helleniga. Interneti teel suhtlesin Asta noorema tütre Estaga. Kogutud andmed korrastasin ja

arhiveerisin, olulisema ning huvitavama osa panin kirja uurimistöös. Uurimistöö käigus sain teada huvitavaid fakte oma juurte kohta, mis annab julgust hakata põhjalikumalt tegelema sugupuu uurimisega.

Töö koostamise käigus selgus, et selle kokkukirjutamine nõudis rohkem aega ja vaeva, kui esialgu arvasin. Enesekriitiliselt pean tõdema, et interneti teel suhtlemise Asta vanema tütre Astridiga jätsin hiljapeale, mistõttu tema meenutused emast selles töös ei kajastu. Materjali teema kohta kogunes rohkesti, kuid Astaga kokkuleppel jätsime antud tööst välja isiklikku pereelu puudutava.

Töö koosneb kahest peatükist. Esimene peatükk ja selle kolm alapeatükki annavad ülevaate vanatädi lapsepõlvest, kooliaastatest ja tööst hariduspõllul. Teises peatükis on vaatluse all proua Asta tegevus Mulgimaa kirjaniku August Kitzbergi muuseumi perenaisena, mulgi keele ja kultuuri elushoidja ning teadmiste jagajana noorematele põlvkondadele.

Töö koostamisele seatud eesmärgid said täidetud. Uurimistöö kirjutamine oli huvitav. Ühtlasi on see väike kokkuvõtlik uurimus hilinevad kingitus vanatädi Astale tema 85. sünnipäevaks.

KASUTATUD KIRJANDUS

Intervjuu Asta Jaaksooga, 13. 09. 2014

Intervjuu Asta Jaaksooga, 04. 12. 2014

Intervjuu Asta Jaaksooga, 20. 03. 2015

Intervjuu Asta Jaaksooga, 30. 04. 2015

Intervjuu Hellen Sarvega, 17. 02. 2015

Aastad ja inimesed. Karksi kultuuri- ja haridusselts II. 2012. Koostaja Helve Joon

Karksi Sõna Nr. 5. 05. 2006.

Karksi Sõna Nr. 2. 04. veebruar 2011.

Sakala Nr. 83. 02. mai. 2015.

Tampere, Herbert. Vana kannel IV. Karksi vanad rahvalaulud. Tartu, 1941.

Esa Jaaksoo vastus küsitlusele, 06.03.2015

Küsitlusleht

Fotod Asta Jaaksoo erakogust

Tänukirjad Asta Jaaksoo erakogust

LISAD

LISA 1. KÜSITLUS ASTA TÜTRE ESTAGA INTERNETI TEEL 6. MÄRTSIL 2015

Olen August Kitzbergi nim. gümnaasiumi 11. klassi õpilane **CÄROLIIN SARV**. Kirjutan uurimistööd Teie ema Astast, kes on ju minu vanatädi. Olen tänulik, kui Teil jätkub tahet ja aega meenutamaks proua Asta osa Teie Mulgi murde oskuses ja tema tegevust Kitzbergi tubamuuseumi perenaisena. Ühtlasi palun luba Teie meenutused lisada uurimistöösse muutmata kujul. Järgnevalt küsimused:

1. Kuidas on mõjutanud Teid ja Teie peret ema Mulgi murde oskus?

Mulgi murre on osa minu elust, tänu kõige rohkem vist Asta ja Helleni emale (Kogrammaksi kutsusime) –kes rääkis kogu aeg murdes ja selles eas kogetu jääb omaks.

2. Kuidas Asta ema ja vanaemana on Teid kaasanud enda korraldatud üritustesse?

Räägin selle küsimuse kohta ühe loo: kui Keili ja Krisli 3-4 aastased olid ja meil oli vaja kuskile külla minna, kui ütlesime, et lähme nüüd, hakkasid plikad ringi jooksuma. Küsisime, mis otsite, vastus olikus meie rahvariided on!!!! See tähendab, et me oleme seotud Asta korraldatud üritustesse, mina katsun kaudselt seotud olla (ettevalmistused ja järelkoristused).

3. Kuidas olete Teie panustanud tubamuuseumi loomisse?

Tubamuuseumi loomisega on nii, et suur töö ja algus oli ikka ainult Asta tehtud (mina olin siis kodust ikka eemal, see ju nii kaua aega tagasi). Aga oleme aidanud projekte teha, et saaks remont tehtud ja uuenduskuuri olema läbi viinud...jne. – järelkontroll pidev.

LISA 3. RIIKLIKU TEENETEMÄRGI KAVALER

Austatud riikliku teenetemärgi kavaler

Õnnitleme Teid väärika autasu saamise puhul!

Anname teada, et pidulikel sündmustel võib ordeni asemel kanda ka teenetemärgi miniatuuri.

- ❖ Teenetemärgi miniatuur on vastava teenetemärgi V klassi täpne vähendatud koopia märgi läbimõõduga 17mm ja lindi laiusega 15mm.
- ❖ Miniatuuri lindile, 10mm kõrgusele lindi alaservast, kinnitatakse vastava klassi rosettmärk.
- ❖ Teenetemärgi medaliklassi miniatuur on tema täpne vähendatud koopia põhiklassi miniatuuri mõõtudes.
- ❖ Miniatuuri kõrgus koos lindiga on 50mm.

Kui soovite endale hankida Teile antud teenetemärgi miniatuuri, tuleks Teil pöörduda Riigikantselei sümbolikaosakonna poole.

Riiklike teenetemärkide valmistaja,
Roman Tavast OÜ,
Kadaka tee 36,
10621 Tallinn
www.romantavast.ee

näidis

Riigivapi teenetemärgi 5. klassi miniatuur

õnne sulle,

ASTA

7AAKSOO

A tundsin loodust kui torkivat
kõrrepõldu,

kust saadi must magus leib.

kui looma, kelle liha aurab kausis,

koos tavalise risaga mu kõryus.

kui viirati all kiiruvat soomätta heina.

kui pakast, mis haamustab mu põidlaid.

ja kui puudusepitsa, mis surub mind

põlvili

kartulivaagude mütta.

Vähe, üsna vähe tundsin veel raamatut ~

INIMESI,
NENDE KAVELEMISI ISEENDAGA,
VILTATUID MÖTTERUTULUSI,
MIS LÕHESTASID VAIGU JA HALVASID
RÄSI.

S KUIID SEE VAKITSSES.
IIS ASETASID SINA, TARK ÕPETAJA,
MIRU JAOKS ÜHTE MAAILMAPILTI, TUMALUSSE
JA IGAVIKKU
MAAMUTILUUD, PUTUKASILONA JA LILLIAÕIE,
UNERÄOD, MIS YOOLASID MU IHUSÜGAVIRUST
NAGU LAAYA,
KALADE RÄNDED JA LUULETUSE SÜNNIVAERA,
ŠIMPANSI RAUGANÄO JA TAENALAO-
TUSE TÄHERAAMATU.

7 A SÜDAME, TIRSUMAS MIRUS KUI
PA HAENDELINER TOONESEPP VAHEL.
7 A VAHEL KOHISEMAS KUI
MEREDE MERI.

A KÕIK SEE OLI KOMBATAY
JA KOMPANIST OOTAY,
KARE, PÕLETAY, VALITEGEVALT SUUR.

(D. VAARANDI)

KÕRGENÄE SOYHOOSI

DIREKTOR

PARTEI A/O SEKRETÄR

A/Ü KOM. ESIMEES

28. JÜRIKUU PÄEVAL 1985. AASTAL

LISA 5. MULGIMAA UHKUS 2013 JA KITZBERGI TUBAMUUSEUMI
EESTVEDAJA ÜLE 50 AASTA TÄHISTAB 85. JUUBELIT!

